

Woordgeographische Studiën van de Zuidnederlandsche Dialectcentrale (1)

door J. L. PAUWELS.

XVI. — EEN STERVEND WOORD : DE SPINDE.

In vragenlijst n° 7 van de Zuidnederl. Dialectcentrale vroegen we (woord 24) naar de benaming voor de « **spinde** (etenskast) » en in lijst n° 12 B (deelen van het huis) vroegen we naar de benaming voor de « voorraadskamer (de **spinde**) ». Het is wel niet vermetel te veronderstellen dat alle correspondenten, die het woord in hun dialect gebruiken, het hebben opgegeven daar het uitdrukkelijk vermeld stond in onze vragenlijsten. Immers onze correspondenten hebben de goede gewoonte telkens wanneer een woord, waarnaar we vragen, in hun dialect wel bestaat doch met een andere beteekenis dan door ons wordt opgegeven, dit feit te vermelden. Voor lijst 7 nu werd veelvuldig **spinde** vermeld met de verbetering « niet etenskast,

(1) Reeds verschenen : In *Leuvensche Bijdragen* : I De roode aalbes ; — II De aardappel ; — IV De kaan ; — VI De bunzing. — In *Donum Natalicium Schrijnen* : III Het nagras. — In *Handelingen van de Kon. Comm. voor Toponymie en Dialectologie* : V Het onze-lieve-heersbeestje ; — VII De bak- of maaltand ; — VIII De hark. — In deel V van de Noord- en Zuidnederlandsche Dialectbibliotheek : *Enkele Bloemnamen in de Zuidnederlandsche Dialecten* (M. Nijhoff, Den Haag, 1933) : IX De haagwinde ; — X De klaproos ; — XI De paardenbloem ; — XII De pioen ; — XIII De sering ; — XIV De anjelier ; — XV De violier.

doch voorraadkamertje, » of iets dergelijks. Het is dus duidelijk dat correspondenten die een ander woord opgaven en niet *spinde*, dit laatste woord niet kenden in hun dialect.

Wij hebben dus op onze kaart aangegeven : 1° Al de plaatsen die het woord *spinde*, *spinne*, *spin* nog kennen ; het verschil in de beteekenis hebben we niet aangeduid (zie hierover hoofdstuk II) ; 2° al de plaatsen waaruit we ingevulde lijsten ontvingen, die bij het woord *spinde* aantekenden : « onbekend, niet gebruikt », ofwel die een ander woord opgaven in plaats van het gevraagde *spinde*. Waar we voor een plaats beschikten over twee of meer inzendingen, waarvan eene *spinde* vermeldde, de andere niet, zetten we op onze kaart bij die plaats de teekens voor al en niet gebruik naast elkaar.

I. — De nog levende vormen (1):

A. — 1. *Spinde* te H 4, 5 (2), 7 (2), 14, 16 (3), 18, 21, 26, 36 (5), 38 (2), 44, 64, 66, 68, 84, 90, 106, 108, 112, 113 (3), 114 (3), 115, 116 (4), 117, 118, 119, 120. — I 125, 159, 167, 183 (2), 206, 213. — N 24, 67 (4), 68, 104, 116, 117, 120, 132, 141. — O 1, 47 (2), 87, 117, 129, 184, 205 (3).

Het opgegeven vocalisme is *i*, *ie*, *e*, *e*, *ε*, *e*, *ě*, *æ* ; — *ē* te I 206, *e* : te O 1, *ei* te O 47, 117.

Spendeke te O 90.

2. *Spinder* (2) te I 175 (4) (*spænder*, *spēnder*), I 241 (*spēder*) (3) (twee andere corresp. kennen het woord niet !), O 164 (*spender*).

3. *Spøde* te I 126.

(1) De letters en cijfers verwijzen naar GROOTAERS' lijst van Zuidnederlandsche plaatsnamen in de *Handleiding bij het N. en Z.-Nederl. Dialectonderzoek*, 's Gravenhage, 1926.

(2) Joos, *Waaſch Idioticon*, vermeldt ook *spender* ≲ *spendecken*.

(3) Wel te lezen *spēder*. met nasale vocaal.

B. — Spinne te I 264 (spēnə). — O 67, 133 (spēnə), 152 (spen'ə), 155 (e), 162, 218 (spēə), 219 (speŋə), 238 (spenjə), 274 (spenje), 286 (spi'n'ə).

C. — 1. Spin te K 188^a, 191, 201, 204, 206, 257, 276, 293, 304, 315, 330 (3), 352, 356. — L 414, 417 (e). — P 43 (spinj), 91, 96 (spij), 112, 154 (speŋ'), 164, 171 (2), 174 (è), 186 (spein), 188 (spejn). — Q 2 (e), 12 (e), 78 (è), 80 (ei), 83 (ë), 88 (spēn), 89 (ë), 102, 158 (e), 160 (e), 162 (é), 167 (e), 253 (3) (tweemaal schpéj een sjping), 278 (e).

2. Spinneke te K 331, 332. — P 25 (enkel buiten de stad), 36, 41. — Speentsje te Q 178.

3. Spint te K 325, spind te K 276 (een andere corresp. spin) (1).

Het vocalisme lijkt ons normaal : in West-Vlaanderen gewoonlijk open e, in Brabant i, in Limburg gesloten e, in Oost-Vlaanderen soms locale rekking der vocaal.

Het geslacht is overal vrouwelijk (2).

De evolutie der vormen is : 1° spində > spin'd'ə > spin'ə > spinə > spin ; 2° spində > spin'd'ə > spij'd'ə > spij'ə > spij' > spij ; 3° spində > spind > spint.

Te K 325 tusschen spinde (W.) en spin (O.) konden we spint verwachten ; spind te K 276 lijkt een archaïsme. De vorm spode is ons niet duidelijk. Spinder heeft een paragogische r naar analogie van kelder.

De vormen spinde - spinne - spin heerschen in wel afgeteekende gebieden : ten O. van de lijn Brussel-Antwerpen vinden we het éénlettergrepige spin, ten W. van deze lijn overal de tweelettergrepige vormen : spinne in de Denderstreek of « Land van Aalst », spinde elders.

(1) CORNELISSEN en VERVLIET, *Antwerpsch Idioticon*, vermelden, wonder genoeg, dezen vorm spind !

(2) Eén correspondent (H 36) gaf op « M. », doch dit is wel een vergissing. Over den vorm « in 't spin » zie J.-L. PAUWELS, *Substantieven met een dubbel Grammatisch Geslacht*, *Leuvensche Bijdragen*, XXIII, 84 en vlgg.

II. — De tegenwoordige beteekenis van spinde.

Spinde komt van Mlat. *spenda* (bij w. w. *spendere*; vgl. Eng. *to spend*), dat oorspronkelijk beteekende « giften uitgedeeld aan de armen in kloosters en dgl., later de plaats waar die giften (in natura, dus vleesch, brood!) uitgedeeld (?) of bewaard werden. Van daar: provisiekamer, later nog: provisie- of spijskast. (Zie de woordenboeken, vooral *Middelnederl. Wdb.*; ook SCHUERMANS.)

Waar het woord nog gebruikt wordt in Z.-Nederl. heeft het meestal de beteekenis « voorraadkamer ». Een **spinde** was namelijk in oude huizen, waar geen kelder was, een klein plaatsje waarin de spijzen bewaard werden. Het lag in een of ander verloren hoekje van het huis, bij voorkeur naast de keuken (woonkamer), was veelal niet grooter dan een paar m² en lag dikwijls 30 à 60 cm. lager dan de grond, zoodat men 1, 2 of 3 treden naar beneden moest. Toen van lieverlede de menschen « boven » gingen slapen, op de eerste verdieping of op zolderkamers en een breede trap binnen in huis geplaatst werd, ontstond onder die trap een ruimte, die een geschikte bergplaats vormde voor levensmiddelen en allerlei keuken- en ander gerief. **Spinde** ging dan de afgesloten bergplaats onder de trap beteekenen, die echter niet meer lager lag dan de grond. In een gedeelte van Vlaanderen dient ook het woord *dræse* ter aanduiding van die bergplaats. **Spinde** heeft zich op enkele plaatsen kunnen handhaven naast *dræse* met een klein verschil in de beteekenis. H 114 en O 90 geven op: *dræse*: groote bergplaats onder de trap, *spinde*: kleine bergplaats onder de trap.

In huizen waar de **spinde** nogal groot was, kon dan dat kleine kamertje gebruikt worden niet alleen om de melk te bewaren doch ook om ze te bewerken, terwijl men er ook kon afwasschen. De beteekenis « melkkamer » komt

zelden voor (O 67, P 164, 174, Q 278) en met de beteekenis « schotelhuis » vermelden we de volgende opgaven : O 117 : « Een klein smal vertrekje of schotelhuisje, b. v. de plaats waarin de zoldertrap staat, noemen wij hier **spinde**. » — K 356 : « **Spin** : bij de boeren een klein vertrek, waarin het vaatwerk wordt afgewasschen, kruiken melk gezet en wat men elders in den kelder zet. » — Q 253 : « **Sjping** : plaatsje waar afgewasschen wordt » (twee andere corresp. vermelden echter : **schpén** : bewaarplaats voor 't eten).

Toen men in alle huizen kelders ging maken beteekende dit het verdwijnen van de **spinde**. Een « voorraadkamertje » had geen zin meer, daar men allen voorraad bewaarde in den kelder. Ook de bergplaats onder de trap naar boven verdween als kamertje, daar de keldertrap juist daar geplaatst werd. Op een enkele plaats deed **spinde** wel een poging om zich te redden door te gaan beteekenen « voorportaal van den kelder » (P 91), doch de kelderingang, waar men dikwijls schappen aantreft om een en ander te bewaren, heet gewoonlijk « keldergat » of « kelderschap » .

Wat de corresp. van O 286 verklaart : « **Spi'n'è** is een plaats waar men vroeger spon » aanzien we als louter phantasie vanwege iemand die het woord langs volksetymologische weg heeft willen verklaren !

De beteekenis « spijskast » komt veel minder voor. In het midden van ons taalgebied ontbreekt ze zoo goed als geheel. In West-Vlaanderen en Limburg echter schijnt **spinde** even dikwijls « spijskast » te beteekenen als « provisiekamer ». In West-Vlaanderen kunnen we de beteekenissen min of meer localiseeren : in 't uiterste noorden is **spinde** « provisiekamer », meer naar 't midden der provincie toe « etenskast », in de streek van Poperinge weer « voorraadkamer ».

Vermelden we nog een paar bijzondere gevallen : P 154

« spen', plaats waar eten bewaard wordt, zelfs in den kelder »; — H 66 « **spinde**, voorraadkamer of kastje in den kelder ». In aansluiting hierbij citeeren we uit SCHUERMANS : « Te Maastricht is **spin**, **spinde** of **spint** : een vierkantig linnen kastje waarin men vleesch bewaart 't zij in den kelder, 't zij elders. »

In die streken van Duitschland waar het woord *spinde* gebruikt wordt (vooral de Nederduitsche gewesten!), schijnt het te beteekenen kast, kastvormige bewaarplaats van voorwerpen (*Deuts. Wtb.*).

III. — Waar het woord verdwenen is.

We geven hier de volledige lijst op van plaatsen die **spinde** niet vermeldden :

A. — Lijst 7 vroeg naar de **spinde** (etenskast).

Gaven niets op of schreven « ongebruikt » of « onbekend » : I 145, 161, 208, 243, 258, 264^a. — K 244, 250, 280, 295, 296, 302, 310, 340. — N 47, 78, 130, 141. — O 46, 56, 149 (2). — P 18, 88, 95, 136 (2). — Q 278.

Gaven andere woorden op en niet **spinde** :

1. **Schapraai** : H 84, 88. — I 178, 180, 182 (2), 209, 213 (2), 215, 218, 220, 221, 252 (*schrāpo*), 253 (2), 258, 260, 261, 266, 267, 269, 272. — K 206, 208, 210, 212^a, 213, 237 (2), 241, 243, 245, 250, 257, 258, 267, 268 (2), 272, 273, 287, 291, 292, 296, 301, 305, 307 (2), 324, 349^a, 353. — L 313. — N 19, 21 (2), 28 (4), 45, 63. — O 38 (*srəpo*), 208 (*schrōpī*), 216 (*schropie*), 228, 251, 286 (*kasproe*). — P 2 (ook : *kaspro*), 13 (id.), 14, 16, 25, 65, 76, 80, 85, 89, 94, 128 (*kaspraoui*), 129 (ook *kasprō^o*), 133^a (id.), 136 (id.), 199. — Q 10.

2. **Kasse** : O 22, 129; — **etenkasse eetkasse** : H 118, 123. — I 169, 190, 230. — N 38. — O 98; **broodkasse** : I 236, 241. — O 9, 14, 22, 38; **vleeschkasse** : O 117.

Kas : I 260^a. — K 196, 307 ; **eetkas(t)** : I 220. — K 213, 244, 277, 330. — L 319. — P. 65 ; **keukenkas(t)** : K 244, 277. — L 286. — P. 25 ; **broodkas** : L 286, 313. — Q 7 ; **vliegekast** : L 420.

Kaske(n) : I 159, 272. — K 196. — L 355. — O 130 ; **eetkaske(n)** : I 241, 266. — K 272, 273.

3. **Schap** K 196, 353. — L 353, 354, 355, 416, 417, 422. — P 55, 99, 176 (2), 183, 211. — Q 1, 102 ; **broodschap** : K 353. — L 286. — Q 93. In Limburg de gewone lange vocaal.

4. **Dresse** (cfr. Eng. **dresser**) : N 39, 78, 88, 131, 139. — O 10, 82, 182, 203 (ē), 205 (ē).

5. **Gardemanzé** I 241.

6. **Vlégeschrank** Q 253.

Een aantal correspondenten die **spinde** vermeldden met de bijvoeging « beteekent : voorraadkamer » gaven natuurlijk voor etenskast ook nog de benamingen **schapraai**, **dresse**, **schap**, enz. op. In bovenstaande lijst vermelden we alleen de namen uit die inzendingen, die **spinde** niet opgaven.

B. — Lijst 12, B, 8, vroeg naar de **voorraadkamer (spinde)**.

Gaven niets op : H 45, 84, 112. — I 250. — K 196, 206, 258, 272, 300, 300^a, 330, 331, 332, 348. — L 416. — N 28, 40, 41 (2), 43, 45, 69, 78, 141. — O 1 (2). — P 85, 94, 176.

Gaven andere benamingen op en niet **spinde** :

1. **Provisiekamer** : H 108, 123. — I 220, 241. — K 296. — N 38, 43, 45, 141 (2). — O 274. — P. 80, 129, 176 (in de rijkemanshuizen).

Provisieplaats : I 182.

2. **Voorraad(s)kamer** H 119. — I 180 (slechts in groote huizen). — N 23, 34, 35, 38 (2), 45, 90, 91.

3. **Vleeschkamer** : P 80.

4. **Reservekamer** : P 129.

5. Schapraai : I 180, 258 (kast). — K 213. — N 38, 63. — P 199 (voorraadskast in den muur).

6. Kasse : H 36; kelderkasse H 113; broodkas(ke) N 35, 38.

7. Magazijn : H 119. — N 83.

8. Dresse : N 31, 38.

9. De « plaats » I 268.

Evenals voor lijst 7 gaven sommige correspondenten naast *spinde* ook nog een der bovenstaande benamingen op.

* * *

De kaart toont duidelijk aan dat op dit oogenblik nog slechts in twee groote streken *spinde* schier algemeen bekend is, nl. in de noordelijke helft van West-Vlaanderen en de zuidelijke helft van Limburg, doch zelfs daar meenen we reeds duidelijke voorteekenen te zien van dreigenden ondergang. De streek van Poperinge, die het woord ook nog vasthoudt, vindt waarschijnlijk een verlengstuk in Fransch-Vlaanderen. In het zuiden van Oost-Vlaanderen, in Oost- en West-Brabant heeft *spinde* blijkbaar lang stand gehouden doch hier is het reeds volop aan 't wegwijnen. Uit het midden van West-Vlaanderen (1), het noorden en het midden van Oost-Vlaanderen, Antwerpen, Midden-Brabant en de noordelijke helft van Limburg is het woord reeds bijna verdwenen, behoudens het uiterste noordwesten van Antwerpen, de streek van Mechelen en enkele schaarsche overblijfselen in het Land van Waas en de Kempen.

Ook zelfs daar waar het woord nog voorkomt wordt het dikwijls door de dialectsprekers zelf « gevoeld » als een

(1) Vgl. DE BO, i. v. *dressse* : « Er zijn streken waar men de woorden *schapraai* en *spinde* niet gebruikt noch verstaat, en alleenlijk het woord *dressse* bezigt. »

stervend woord : zeven correspondenten, die het woord vermeldden, merkten spontaan op : « (zeer) verouderd ; nog weinig gebruikt ; nog slechts in oude huizen ; de jongeren kennen het woord niet meer ! »

Waarom geraakte het woord **spinde** in verval? 't Is wel mogelijk en zelfs waarschijnlijk dat het terrein moest afstaan aan mededingers als **kast**, **schap** (en hun composita), **schapraai** en **dresse**, doch de voornaamste vijand is wel... de kelder ! Zoolang het grootste gedeelte der bevolking een kelder moest missen, vooral op het platteland, was de **spinde** noodzakelijk. De kelder deed het plaatsje verdwijnen en tevens de benaming !

Leuven, Januari 1934.
